

För barn och unga i samhällsvård

SOU 2023:66

Uppdraget

Syftet med utredningen är att säkerställa att barn och unga i samhällsvård ska garanteras trygghet, säkerhet och en i övrigt god vård.

Utredningen ska föreslå åtgärder för hur kvaliteten i vården kan öka när barn och unga placeras i familjehem, stödboende eller HVB, inklusive SiS. Det gäller kvalitet i hela vårdkedjan med delaktighet för barn och unga.

Barnkonventionen ska vara en utgångspunkt för utredarens arbete. Utredaren ska i uppdragets alla delar beakta barns och ungas erfarenheter.

Utredningen har *inte* haft i uppdrag att se över

- Förutsättningarna för vård enligt LVU
- SiS särskilda befogenheter
- Tillståndsprövningen hos IVO
- Rätten för hemtagningsbegäran
- Förutsättningarna för barn på skyddat boende
- Individbaserad socialtjänststatistik
- Frågor kring särskilt förordnad vårdnadshavare
- Regelverket för ensamkommande barn och ersättningen för dem

Utredningens slutsatser

Utredningen bedömer att det krävs en omfattande reform för att höja kvaliteten på samhällsvården

Betänkandet innehåller ca 130 förslag (ca 110 lagförslag och 20 utvecklingsförslag), samt 5 områden som behöver utredas särskilt

Förslagen innebär en ambitionshöjning som på sikt bedöms ge positiva samhällsekonomiska konsekvenser men initialt kräver en ekonomisk satsning om ca 540 miljoner kronor per år samt ca 66 miljoner i engångskostnad

Förslag om socialnämndens ansvar för vårdkedjan

Förslag om ökat stöd till barn och unga och innehållet i vården

Utredningen föreslår ett förtydligande av vad **god vård** ska innefatta:

1. att vården utförs med *omtanke* under gynnsamma uppväxtförhållanden,
2. att ge barnet eller den unge råd, stöd och hjälp utöver det som ges genom placeringen,
3. att också så långt möjligt tillgodose barnets eller den unges behov av stöd i kontakt och umgänge med föräldrar, syskon och andra närstående,
4. att verka för att barnet eller den unge får *utbildning* och ansvara för att de ges det stöd till utbildning som de behöver, och
5. att verka för att barnet eller den unge får den hälso- och sjukvård samt *tandvård* som de behöver.

Förslag om beslut om vistelse

Utredningen ser ett behov av att formalisera beslut om var barn och unga ska vistas under vårdtiden för att motverka omotiverade omplaceringar och göra barn och unga mer delaktiga i besluten.

Om vistelsen behöver ändras ska flytten förberedas noga. Omedelbar förändring får endast ske vid särskilda skäl. Beslutet får överklagas.

Inför beslutet ska socialnämnden särskilt beakta barnets eller den unges:

- inställning till vården och var den ska utföras,
- relation till vårdnadshavare, förälder, syskon, familjehemmet eller annan omsorgsgivare,
- förankring i förskola eller skola och i den sociala miljön,
- särskilda behov, pågående behandling eller annan insats, och
- behov av kontinuitet i etnisk, religiös, kulturell och språklig bakgrund.

Förslag om uppföljning av vården

- Barnet eller den unge ska erbjudas **enskilda samtal** i den omfattning som är lämplig med hänsyn till dennes behov och önskemål men **minst en gång var sjätte månad**.
- Under det första året av varje placering ska socialnämnden erbjuda barnet eller den unge **kontakt minst en gång per månad**.
- Vid uppföljningen ska socialnämnden särskilt uppmärksamma barnets eller den unges hälsa, utbildning, utveckling, beteende och sociala relationer, samt eventuell **utsatthet för våld**.

Förslag om institutionsvården

Kunskap om HVB

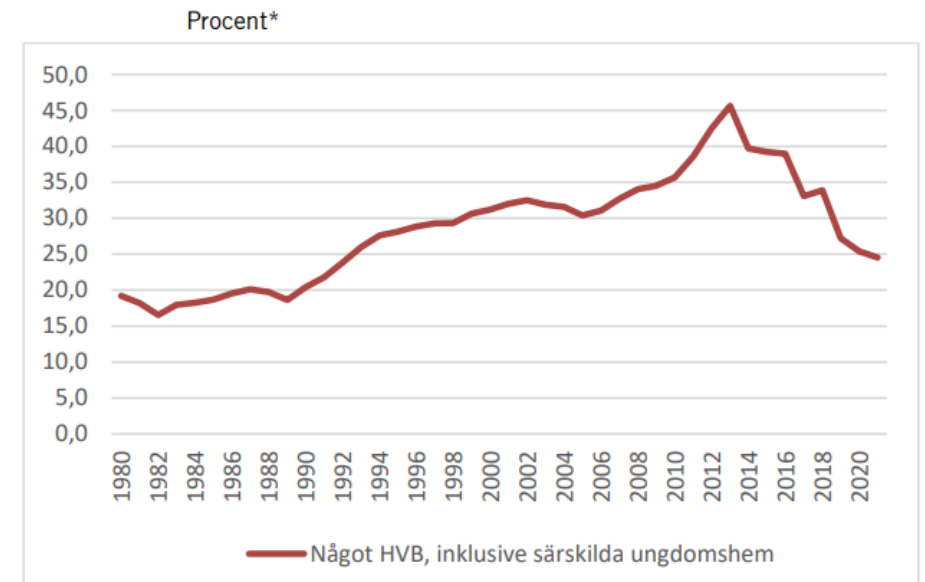
Under de senaste åren har andelen HVB-placeringar i förhållande till alla placeringar av barn och unga minskat drastiskt. Under 2021 var den andelen på den lägsta nivån sedan 1993.

I början av augusti 2023 fanns det 607 aktiva HVB för barn och unga.

74% av dessa drivs i privat regi.

63 % av *alla* HVB är också vårdgivare (behöver inte innebära att de ger hälso- och sjukvård)

Figur 8.1 Andel av alla placerade 0–20 år som varit placerade i HVB inklusive särskilda ungdomshem 1980–2021

Förslag om HVB och stödboenden

- Vård på institution ska endast ske om vården **bäst** kan tillgodoses där
- **Fostran** ska ingå även vid institutionsplaceringar av barn
- Föreståndare i HVB och stödboende för barn och unga ska ha ett tydligt ansvar för att leda det dagliga arbetet, utveckla och följa upp verksamheten.
- Föreståndare ska också vara ansvarig för att utse en eller flera personer som ska samordna det dagliga arbetet med att medverka till att barn och unga får det stöd i kontakter med hälso- och sjukvård och skola som de behöver.

Kompetenskrav HVB och stödboende

Kraven på **föreståndarens** kompetens höjs till att de **ska** ha:

- relevant examen på minst grundnivå i högskolan som innefattar socialt arbete, socialpedagogik eller beteendevetenskap.
- kunskap om målgruppens behov och personlig lämplighet som krävs för att utföra sina arbetsuppgifter.

Kraven på **övrig personal** som ger vård, fostran eller behandling höjs till:

- minst 2-årig eftergymnasial utbildning med inriktning mot socialt arbete, socialpedagogik eller beteendevetenskap, om det inte finns särskilda skäl för annat.
- personlig lämplighet.

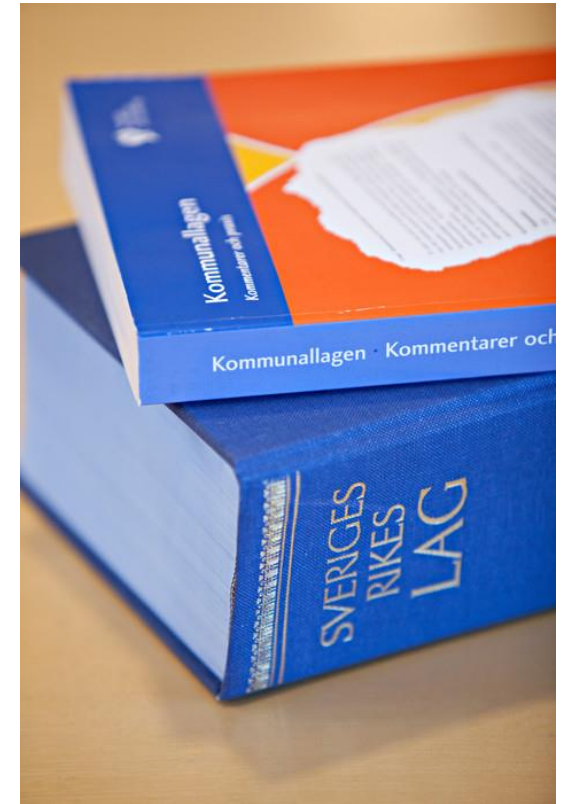
Socialstyrelsen bör ges i uppdrag att ta fram:

- stöd för lämplighetsbedömning vid inskrivning i HVB och stödboende
- stöd för att bedöma personlig lämplighet hos personalen på HVB
- en utbildning för föreståndare i HVB och stödboende
- förslag till en differentiering i HVB i samverkan med IVO kring tillståndsprövningen
- kriterier för när barn och unga ska vårdas på SiS med särskilt noggrann tillsyn

Regeringen bör särskilt utreda:

- vilka befogenheter som behövs i HVB för att kunna genomföra vården på ett tryggt och säkert sätt, inklusive om SiS särskilda befogenheter behöver justeras
 - *Ny utredning redan tillsatt, klar 9 maj 2025*
<https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/kommittedirektiv/2024/02/dir.-202418>
- hur staten kan ta ett större ansvar för tillgången till platser i lämpliga HVB och stödboende
- den långsiktiga finansieringen av vården i särskilda ungdomshem med inriktning på likvärdighet för barn och unga oavsett hemkommun

Förslag om familjehemsvården

Förslag om familjehemsvården

Utredningen anser att det behövs en enhetlig definition av familjehem som också omfattar jourhem och andra typer av familjehem.

Utredningen föreslår därför att definitionen av familjehem ändras så att stadigvarande vård inte längre ska vara en förutsättning för familjehem. Beskrivningen av jourhem i SoL tas också bort.

Den enhetliga definitionen *familjehem* kompletteras med *familjehemskategorierna*:

- nätverkshem,
- allmänt familjehem,
- jourhem och
- förstärkt familjehem

Utökat stöd till familjehem

Utredningen anser att stöd till familjehem är en viktig förutsättning för god kvalitet i vården och socialnämndens ansvar för sådant stöd behöver bli tydligare.

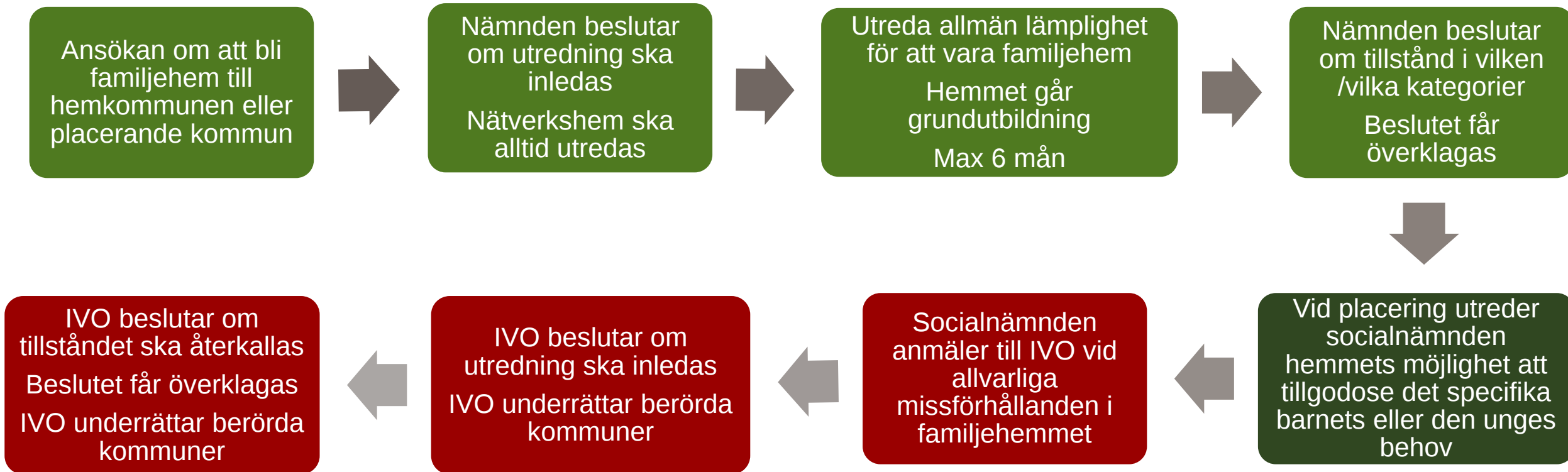
Socialnämnden ska ge familjehem för barn och unga under 21 år utbildning, handledning, stöd och annan hjälp som är ***anpassat till deras uppdrag***.

- Sådana insatser ska ges särskilt intensivt under det första året av varje placering.
- Sådana insatser ska ges i särskild omfattning till förstärkta familjehem och jourhem.
- **Stöd** ska dessutom finnas tillgängligt dagtid under vardagar samt under kvällar och helger.

Krav på tillstånd för familjehem

- Tillstånd att vara familjehem ges av socialnämnden i den kommun som avser att placera någon i hemmet. I annat fall ges tillstånd av hemmets hemkommun.
- Tillstånd upphör att gälla efter tre år efter att den senaste placeringen i hemmet har upphört. Ett tillstånd i kategorin nätverkshem upphör att gälla direkt när det inte längre finns någon placering i hemmet.
- Socialstyrelsen ges i uppdrag att ta fram stödmaterial kring utredning och tillståndsgivning av familjehem, matchning m.m.
- Ett enskilt hem som saknar tillstånd får vid särskilda skäl ta emot barn eller unga i sammanlagt sex månader efter att vården har inletts.

Tillståndprocessen

Nationellt register för familjehem

- IVO ska ansvara för ett register över familjehem för barn och unga under 21 år med undantag för nätverkshem.
- Syftet är att ge socialnämnden bättre förutsättningar att överblicka vilka familjehem som finns tillgängliga och vilka familjehem som är olämpliga.
- Nämnden ska en gång per år rapportera antal nätverkshem med gällande tillstånd till IVO.
- Informationen i registret ska vara tillgänglig för alla socialnämnder och Socialstyrelsen.
- När ett familjehem får sitt tillstånd återkallat ska det gallras fem år efter att beslutet fattades.

Exempel på uppgifter i registret:

- Namn, personnummer, adress, utbildning på familjehemsföräldrar
- När, av vilken kommun och i vilken kategori familjehemmet har tillstånd för
- Antal barn i hemmet (ålder, kön)
- Vilken/vilka kommuner som har placerade barn i familjehemmet

Utredningens bedömning angående behandlingsfamiljer

Utredningen bedömer att de oklarheter som nu finns om behandlingsfamiljer i förhållande till familjehemsvård åtgärdas med de förslag som utredningen lämnar inom familjehemsområdet.

Utredningen anser alltså att användningen av behandlingsfamilj består av en placering i ett familjehem med tillstånd, helst som förstärkt familjehem, och en behandlingsinsats som utförs antingen av socialnämnden eller av en verksamhet med tillstånd för öppenvård inom socialtjänsten enligt 7 kap. 1 § 4 SoL.

Placeringsformen blir därmed en familjehemsplacering.

Övriga förslag om familjehemsvården

Ytterligare krav på familjehemsvården som föreslås är att:

- högst tre barn eller unga får vara placerade i samma familjehem om det inte finns särskilda skäl. *Särskilda skäl kan t ex vara i en ytterst kort period eller för att hålla ihop en syskongrupp.*
- I jourhem föreslås vård av barn och unga få pågå i högst sex mån. efter att vården inletts om det inte finns särskilda skäl för annat.
- Ansvarsfördelningen mellan nämnden och konsulentstödda verksamheter förtydligas bl.a. genom att ersättningen ska betalas direkt till familjehemmet.

Förslag om hälso- och sjukvården

Förslag om hälso- sjukvård samt tandvård

Utredningen föreslår att tillgång till hälso- och sjukvård och tandvård för barn och unga som är i samhällsvård utanför hemregionen ska regleras i lag.

Hemregionen ska ansvara för kostnaderna.

Förslag om utbildning

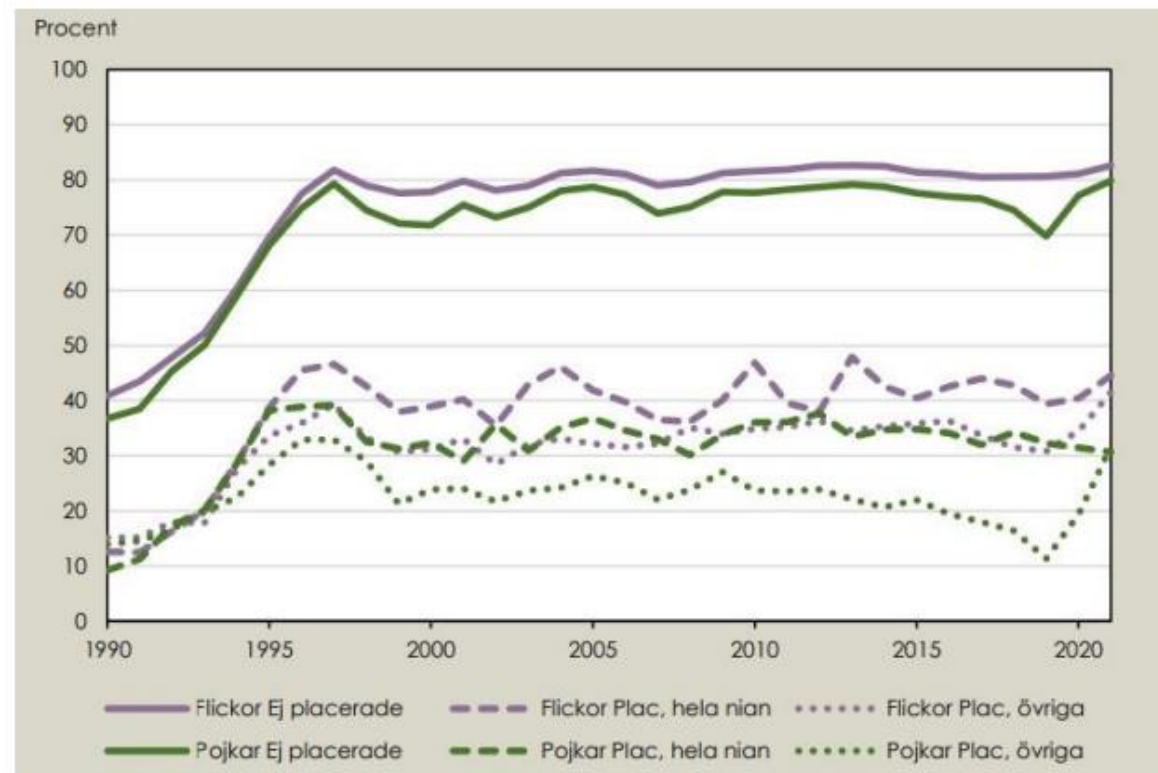
Kunskap om utbildning

Bland ungdomar som placerades vid 13-15 års ålder hade över 60 % låga eller inga betyg i årskurs 9.

Socialstyrelsens studie visar att ju fler placeringstillfällen desto sämre skolresultat.

Figur 10.2 Treårig gymnasieutbildning vid 20 års ålder

Andel (%) kvinnor och män med treårig gymnasieutbildning fördelat efter placeringshistorik, folkbokförda i Sverige vid 20 års ålder perioden 1990–2021

Källa: Socialstyrelsen (2023) Lägesrapport. Individ- och familjeomsorg.

Förslag om kunskapsbedömning

Skolan ska genomföra en särskild kunskapsbedömning i samband med att samhällsvård inleds, när skolplikten inträder och vid byte av skolenhet.

Vid behov ska extra anpassningar skyndsamt planeras eller utredning om behov av särskilt stöd genomföras efter en sådan bedömning.

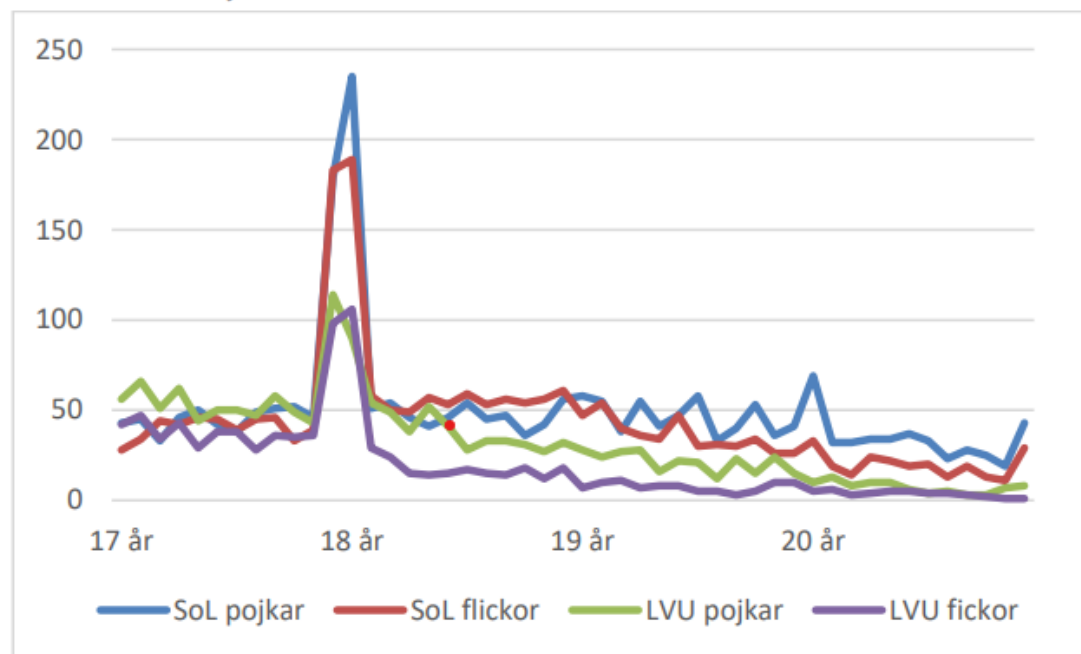
Socialnämnden ska underrätta skolan om behovet av en kunskapsbedömning.

Förslag om avslut av vård, eftervård och övrigt

Kunskap om avslut av vård och eftervård

Figur 11.1 Antal barn och unga som någon gång under 2021 fick vård och som avslutades under detta år under perioden 2018–2021

Ej ensamkommande

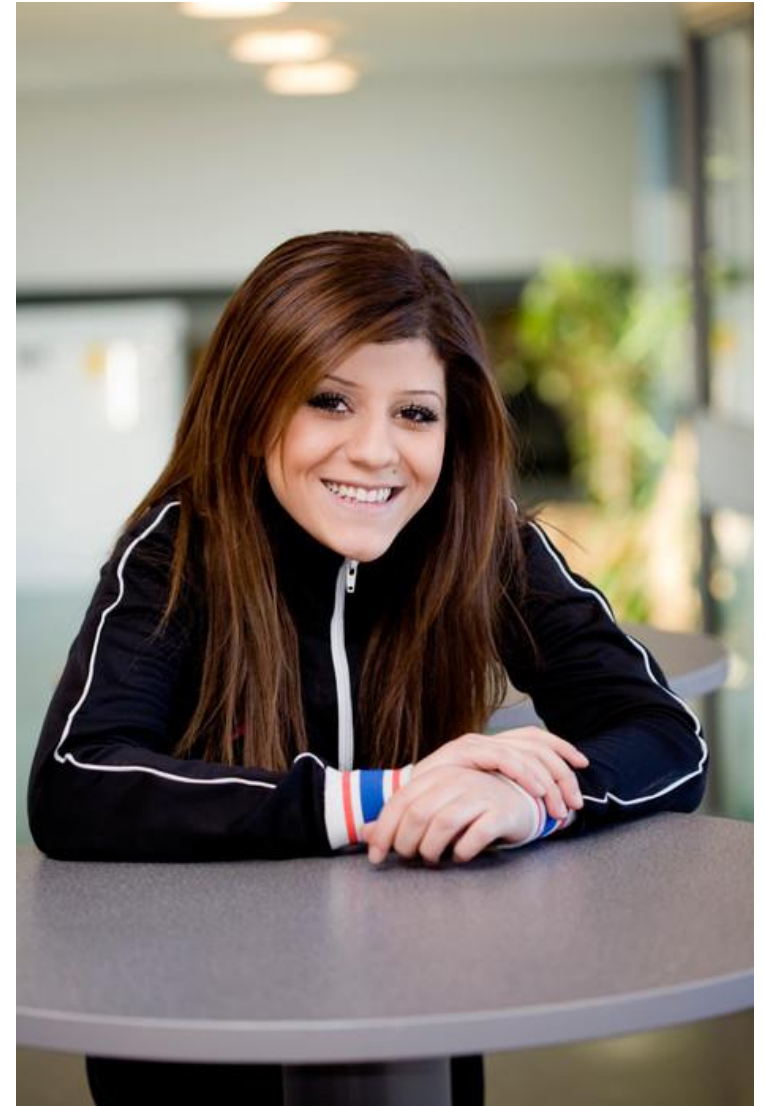

Källa: Socialstyrelsens nationella register över socialtjänstens insatser för barn och unga.

I en undersökning av SOS Barnbyar 2022 uppgav över hälften av kommunerna att de inte lever upp till socialtjänstlagens intentioner när det gäller eftervårdsstöd till unga som lämnat samhällets vård.

Förslag om när vården upphör

- Utredningen föreslår en skyldighet för socialnämnden att pröva behovet av fortsatt vård inför att den unge fyller 18 år.
- Vid prövningen ska en sammantagen bedömning av barnets egen inställning till fortsatt vård och förmåga att leva ett självständigt liv vara avgörande.

Förslag om när vården upphör och efter vården

- Utredningen föreslår att det från 16 års ålder ska ingå i en skälig levnadsnivå att få känslomässigt stöd, samt stöd med frågor som rör boende, utbildning, arbete, ekonomi, tandvård och hälso- och sjukvård när samhällsvård avslutats. Stödet ska kunna ges upp till 25 års ålder. Vistelsekommunen ansvarar för att ge stödet.
- Inför att samhällsvård upphör ska den placerande socialnämnden informera den enskilde om rätten till stödinsatser.
- Socialnämnden ska erbjuda barn och vårdnadshavare råd och stöd för det särskilda behov som uppstår när barnet flyttar hem till vårdnadshavaren efter att samhällsvården upphört. Placeringskommunen ansvarar för att ge stödet.

Tack!